

НА ЗАКІНЧЕННЯ НОМЕРА

НАРКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЕДГАРА ПО

Скорочений виклад

Едгар Аллан По (рис. 1) належить до найвидатніших американських письменників, його життя було сповнене невдач і розчарувань, що і спричинило зловживання алкоголем і опіатами. Докази психічних розладів та залежностей генія відображені у його творах, де частим є божевілля, алкоголізм асоціюється із жахливими злочинами, а вживання опіуму викликає сноподібні стани й умиротворення.

Митець народився у Бостоні в 1809 році у родині мандрівних акторів. Його батько, син відомого генерала часів Американської війни за незалежність, був алкоголіком, він покинув родину, коли Едгару виповнилося лише 18 місяців і невдовзі помер від туберкульозу. Через певний час ця хвороба спричинила смерть і матері.

У віці 3 років хлопчика усиновила бездітна пара Джона і Френсіс Алланів. Новий батько, заможний торговець зі штату Вірджинія, славився скупістю й емоційно був байдужий до пасинка, але його дружина в цьому сенсі відрізнялася більшим співчуттям й у стосунках із нею Едгар По дуже зблизився.

Згодом родина Алланів покинула Америку і провела 5 років у Великобританії, де майбутній письменник дуже добре вчився у школі. Його названа мати заразилася там туберкульозом, через що вони повернулися на батьківщину.

У 1826 році митець вступив в Університет штату Вірджинія. Дуже скоро після цього від хотів одружитися з якоюсь дівчиною, але через непоступливість її батька взаємини закінчилися — це було одним із перших життєвих ударів, що їх зазнав майбутній майстер пера.

Він був першокласним студентом, але поганим гравцем в азартні ігри, через що вліз у великі борги. У віці 17 років у нього розвинулася звичка вживати велику кількість алкоголю, що мучила його до кінця життя. Однокурсник митця згадував: "Він любив схопити склянку спокусливого пійла, зазвичай нерозбавленого, і без найменшого задоволення влити його собі в горлянку до останньої краплі. Це була його мінімальна доза, але її вистачало, щоб пробутити в Едгара виражене збудження, коли він спілкувався настільки шалено-витончено, що це гіпнотично діяло на слухачів".

Коли ці чутки дійшли до Джона Аллана, той швидко припинив фінансову підтримку, через що письменник покинув університет і записався до армії, де і провів 2 роки. Під час служби він уступив в академію Вест-Пойнт, де під впливом своїх колег-курсантів опублікував збірку поезій. Проте офіцерське життя з його жорсткими правилами і дотриманням дисципліни не підходило митцю — він покинув навчання, не пробувши в академії навіть одного року.

Рис. 1. Едгар Аллан По (1809–1849).

Едгар По переїхав до Балтімору, де жив із тіткою і працював у видавництві. У 1836 році він одружився зі своєю 13-річною кузиною Вірджинією Клемм. Видавнича діяльність давала можливість майстру видавати свої поеми і прозові твори, проте зелений змій так і залишився проблемою — після кількох попереджень його звільнили з роботи.

Здобувши собі репутацію літератора, По почав вести стиль життя, притаманний його біологічним батькам, часто подорожуючи з Річмонда (штат Вірджинія) в Бостон, Нью-Йорк і Філадельфію. Хоча літературна діяльність і принесла йому славу, це не супроводжувалося фінансовим успіхом через брак юридичного захисту авторських прав. Митець боровся з бідністю все своє життя — так, за свою найвідомішу поему “Ворон” він одержав лише 15 доларів.

Трагедією письменника став туберкульоз його молодій дружини. Вона роками страждала від виснажливого кровохаркання, і її неуспішній чоловік годинами сидів біля її ліжка, намагаючись доглядати за нею. Саме туберкульоз дружини став моделлю для бід, описаних у його оповіданні “Маска Червоної смерті”: “Червона смерть довго спустошувала країну. Жоден мор не був настільки летальний і страшний. Її втіленням була кров, а печаттю — червоний колір цієї крові. У людини виникали гострі болі, потім — запаморочення, що ускладнювалося кровотечею з усіх отворів і розчиненням тканин. Пурпурні плями на поверхні тіла, зокрема на обличчі жертви, були тією міткою, що назавжди ізольовувала хворого від його родичів і товаришів”.

Іншим захворюванням, що стало основою для одного з оповідань Едгара По, була порфірія. У “Падінні дому Ашерів” головний персонаж Родерік Ашер і його сестра-близнючка страждають на спадковий розлад, що характеризується фоточутливістю, гірсутизмом, анемією, дисфоричним настроєм, периферичними і черепними нейропатіями. Опис цієї хвороби митцем ґрунтується на історичних даних про захворювання англійського короля Георга III, і він передував першим клінічним описам названої патології більш ніж на 50 років.

Вірджинія померла у віці 24 роки, і письменник дуже за нею шкодував — довгий час він багато пив як алкоголю, так і опію, і навіть спробував вчинити суїцид, отруївшись. Пізніше він писав: “Шість років тому в жінки, яку я любив так, як ніхто в цьому світі, виникла кровотеча... Її життя було нудженне... інколи їй легшало... і я знову сподівався... Під кінець року кровотеча повторилася знову... і знову... і знову. Я помалу божеволів, і ці періоди безумства були дуже довгі. Під час пароксизмів непритомності я пив... лише Бог знає, скільки і як часто. По суті, мої вороги швидше приписували божевілля питтю, а не навпаки”.

Смерть молодій нареченій є частою темою у творах По. У них він неодноразово згадував про передчасні похорони, опіумні сновидіння, алкоголізм і “безумство”. У кількох його коротких оповіданнях оповідач, очевидно, є ненормальним, а його вчинки характеризуються неадекватною поведінкою і психотичними монологам, як, наприклад, в оповіданні “Базикаюче серце”: “Справді! Нервовим, жахливо нервовим я був і залишаюся, але чому ви думаєте, що я збожеволів? Хвороба лише загострила мої відчуття — не знищила їх і не притупила! Перш за все йдеться про слух. Я чув усе на небесах і на землі, я чув зойки у печлі. Як я тоді можу збожеволіти?”.

Інколи митець, що страждав від приступів депресії, трактував психічні порушення як набагато комплексніше поняття, можливо, навіть дарунок долі. В оповіданні “Елеонора” він згадує: “Я походжу із роду, що уславився своїм фантазуванням і пристастю. Люди звать мене безумним, проте питання полягає в тому, чи не є божевілля всього лише благородним розумом. Більша частка останньо-

го велична, проте є і глибинно прихована частка, що межує між мисленням та хворобою”.

Хоча письменник пив і нечасто, та коли починав, то скоро впадав у запійний стан. Вживання алкоголю коштувало йому дуже дорого як у питаннях працевлаштування, так і стосунків, репутації і здоров'я. Він постійно боровся з алкоголізмом і під кінець життя навіть став активістом товариства тверезості.

Алкоголь часто появляється у творах По і зазвичай асоціюється із жорстокими подіями. У “Бочці амонтільядо” любов Фортунато до вина швидко зводить його у могилу. У деяких творах оповідач сам є алкоголіком, як, наприклад, в оповіданні “Чорний кіт”, тому дуже важко сказати, чи не походить багато пасажів, подібних до нижчеподаного, з особистого досвіду автора: “Мій загальний темперамент і характер радикально змінювалися до гіршого. З дня на день я ставав усе похмурішим, дратівливішим і байдужішим до почуттів інших... Моя хвороба вросла в мене, і її причиною був Алкоголь”.

У цьому ж оповіданні, написаному у стилі американської романтичної літератури 19-го століття, оповідач продовжує пити, і насильство знову влазить у сюжет: “Якоїсь ночі, повертаючись додому із чергової надмірної пиятики і трохи походивши по місту, я помітив кота, який мовби ігнорував мою присутність. Я схопив його, і він вкусив мене у відповідь. Демон люті оволодів мною. Я перестав собою керувати. Душа, так мені здавалося, вилетіла з тіла, що супроводжувалося тремтінням найменшої клітини моєї плоти. Я витягнув із плаща кишеневий ніж, схопив бідолашне створіння за горло і вирізав йому око... Коли вранці розум повернувся до мене, я відчув жах і докори сумління за скоєне, але це було кволе і двозначне відчуття — душа залишилася неторкнутою. Я знову впав у порок і втопив у вині всі спогади про скоєне”.

Варто зазначити, що це не є оповідь про найбільше зло, викликане алкоголем: оповідач повністю тверезий, коли вбиває свою жінку, на основі чого можна думати, що автор не пов'язує усі свої проблеми лише з надміром спиртних напоїв.

Досвід митця щодо вживання опіуму менш вражаючий, проте інколи він пив спиртові опіятні настої. На відміну від описів сцен насильства на фоні алкоголізму, твори, у яких йдеться про вживання наркотиків, стосуються станів трансу, що супроводжуються деформаціями відчуттів. У поемі “Земля сну” Едгар По зображає моря без берегів, долини без дна, безформні структури і величні пейзажі “з дивним кліматом, що перебувають поза простором і часом”.

Реальність і сні інколи сплутуються до такого рівня, що головний герой сидить біля трупа своєї другої дружини у кімнаті, наповненій тінями і химерами, і спостерігає, як мертве тіло набуває обрисів його першої жінки (оповідання “Лігея”).

1849 рік був не найгіршим для митця — він удруге заручився і припинив уживати спиртне. У вересні цього ж року він ненадовно покинув Річмонд у справах. Що сталося після цього, залишається таємницею. Його знайшли непритомним на вулиці Балтімора і доправили до шпиталю. Там у пацієнта відзначали світлий період, протягом якого він скаржився на сильні болі голови. Хоча лікарі запропонували йому опіум, щоб зменшити біль, письменник від нього відмовився. Скоро він став неспокійним і почав марити — стан нагадував білу гарячку. За певний час розвинулася кома, зіниці розширилися і хворий помер у віці лише 40 років. Офіційною причиною смерті було названо “застій мозку”.

Спочатку припускали, що Едгар По помер від вторинного енцефаліту на фоні печінкової недостатності, спричиненої запоем. В альтернативній гіпотезі стверджували, що він міг підхопити пневмонію в холодну дощову осінню погоду, чому сприяло і загальне виснаження, викликане холерою, на яку письменник перехворів 3 місяці до того. Висловлюють і припущення про черепно-мозкову травму. Митця

знайшли непритомним у день виборів, котрі часто супроводжувалися бійками. Анамнез його останніх кількох днів цілком вписується в діагноз травматичної епідуральної гематоми.

Остання таємниця оповиває місце остаточного упокоєння генія. Через день після смерті тіло похоронили в невідомій могилі в сімейному склепі його родини на Балтіморському цвинтарі. На похороні було аж 3 людини. У 1875 році гадане тіло митця викопали і перенесли на інше місце цього ж цвинтаря, де пізніше і спорудили надгробний монумент. Проте ексгумований труп мав зріст 178 см і був одягнутий у військову уніформу. По ж мав зріст 173 см, його поховали в цивільному одязі. Тому цілком можливо, що тіло у теперішній офіційній могилі не належить письменнику. Так доля зіграла лихий жарт з його любові до всього хи-мерного і макабричного.

Як би жив наш геній у нинішньому світі? Очевидно, поєднання наркоманії чи алкоголізму з літературною діяльністю сьогодні не є рідкістю. Чи став би митець новим Хантером Томпсоном, що вивчає наркотичну культуру через свій особистий досвід, або Кеном Кізі, котрий блукає країною у психоделічному тумані?

Можливо, ні перше, ні друге. Його літературний стиль був досить дисциплінований, а оповідання не залежали від цінностей конкретного покоління. Едгар Аллан По, якого поціновувачі охрестили “Найвищим жерцем Прекрасного”, залишив після себе багато робіт, котрі інтригують читача сьогодні так само, як і 150 років тому.

Підготував *Юрій Матвієнко*

ЛІТЕРАТУРА

1. Bazil CW. Seizures in the life and works of Edgar Allan Poe. Arch Neurol. 1999 Jun;56(6):740-3.
2. Cherubini A. Medicine of literature: Edgar Allan Poe. Rass Studi Psichiatri. 1950 Sep-Dec;39(5-6):803-11.
3. Courtney JF. Addiction and Edgar Allan Poe. Med Times. 1972 Apr;100(4):162-3.
4. Gordon AG. The death of Edgar Allan Poe — a case of syphilis? Md Med J. 1997 Jul;46(6):289-90.
5. Harris JC. Edgar Allan Poe: The raven. Arch Gen Psychiatry. 2008 Aug;65(8):868-9.
6. Patterson R. Once upon a midnight dreary: the life and addictions of Edgar Allan Poe. CMAJ. 1992 Oct 15;147(8):1246-8.
7. Scarlett C. A tale of ratiocination: the death and burial of Edgar Allan Poe. Md Hist Mag. 1978;73(4):360-74.